

DICȚIONARELE ȘI ASPECTUL ÎNGRIJIT AL LIMBII ROMÂNE

Bogăția și varietatea lexicului limbii române, numeroasele creații lexicale interne, împrumuturile neologice pătrunse recent în vocabular, precum și modificările semantice suferite de anumite cuvinte impun consultarea sistematică a dicționarilor de diverse tipuri: dicționare de neologisme, de sinonime și antonime, explicative, de paronime și omonime etc. în funcție de problemele pe care dorim să le clarificăm.

Dicționarele sunt surse de informare pentru vorbitorul obișnuit, iar pentru un cadru didactic, ele constituie instrumente de lucru, cu care, treptat, se cuvine să-și obișnuiască și elevii. Orice nedumerire, nesiguranță și curiozitate lingvistică se lămuresc cu ajutorul dicționarului. Dicționarul limbii române cel mai frecvent utilizat este DEX-ul (Dicționarul explicativ al limbii române), căruia i se adaugă Dicționarul de neologisme, Dicționarul enciclopedic, Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic (DOOM) și alte dicționare ale limbii: Dicționarul de sinonime, Dicționarul de antonime, Dicționarul de paronime, Dicționarul de argou etc., sau lucrări lexicografice precum: îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație. Nu trebuie să uităm de publicul căruia i se adresează fiecare tip de dicționar.

DICȚIONARUL EXPLICATIV AL LIMBII ROMÂNE (DEX), editat de Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, este cel mai cuprinzător dicționar de uz general al limbii române. El se adresează tuturor celor care au nevoie de informații în legătură cu vocabularul românesc actual. Dicționarul înregistrează și explică peste 60.000 de cuvinte utilizate în limba română contemporană, dar și un număr mare de regionalisme, arhaisme și neologisme, sensuri și unități frazeologice noi, apărute în uzul limbii în ultimele câteva decenii. DEX-ul reține și originea cuvintelor explicate. DEX-ul și alte câteva importante dicționare ale limbii se pot consulta acum și în forma virtuală pe internet sau în rețele de telefonie mobilă (DEX Online și Mobile DEX) Elevii au tendința de a folosi dicționarul pe internet din comoditate și întâmpină dificultăți când trebuie să caute în clasă sensurile unor cuvinte, deoarece nu au suficientă răbdare până când ajung la litera respectivă.

DICȚIONARUL ENCICLOPEDIC (apărut la Editura Enciclopedică, începând cu anul 1993, în mai multe volume) și Micul dicționar enciclopedic (apărut în 1986) răspund nevoii de informare și instruire manifestată de publicul larg. Ele înregistrează termeni comuni și nume proprii, însoțite de ilustrație bogată (poze, scheme, hărți etc.) și reprezintă instrumente ușor de consultat la toate disciplinele, chiar și la dirigenție.

DICȚIONARUL ORTOGRAFIC, ORTOEPIC ȘI MORFOLOGIC AL LIMBII ROMÂNE (cea mai recentă ediție fiind apărută în 2005) este un dicționar adresat publicului

larg. Importanța dicționarului stă în faptul că el este „unica sursă pentru aplicarea corectă a normelor academice în domeniul ortografiei limbii române. DOOM-ul actual cuprinde 62.000 de cuvinte, cu 2.500 mai mult decât prima ediție (1982)”. DOOM-ul este un dicționar „pentru toți cei interesați să vorbească și să scrie corect românește [...] în care pot găsi normele limbii literare și formele acceptate în domeniul ortografiei” (Eugen Simion, Președintele Academiei Române în momentul editării DOOM-ului). (DOOM)

Luiza Seche, Irina Preda, DICȚIONARUL DE SINONIME ÎN EDIȚII DIFERITE. Dicționarul de sinonime pune în evidență bogăția sinonimică a vocabularului românesc, oferă elevului posibilitatea de a alege din seriile de sinonime date de fiecare cuvânt-titlu termenul necesar, indicat într-un anumit context. Stabilind echivalența sinonimelor pe sensuri și marcând valorile funcționale ale cuvintelor prin indicații stilistice, dicționarul de sinonime este util elevului de gimnaziu și de liceu. Silviu Constantinescu, DICȚIONAR EXPLICATIV DE PLEONASME, Editura Didactică și Pedagogică, 2006, Este foarte util elevilor, deoarece explică greșelile și indică forma corectă a expresiilor respective.

Maria Bucă, Onufrie Vințeler, DICȚIONAR DE ANTONIME AL LIMBII ROMÂNE, Editura Enciclopedică, 1990. Se distinge de alte lucrări prin bogăția citatelor cuprinzând cupluri antonimice, extrase din variate stiluri ale limbii române literare, din autori clasici și contemporani.

Gheorghe Bulgăr, DICȚIONAR DE PARONIME, București, Lucman, 2002, 2006. Este un instrument consultat foarte des de elevii claselor a VIII-a, fiindcă paronimia reprezintă o relație semantică dificilă care nu poate fi studiată fără dicționar. O limită a acestui dicționar precizată de Aida Todi este legată de faptul că dicționarul menționat înregistrează „incomplet sensurile unui cuvânt. De exemplu, pentru crimă se dau doar sensurile nelegiuire și fărădelege și se omit sensurile actuale de omor și asasinat”.

Gheorghe Bulgăr, Alexandru Popescu-Mihăești, DICȚIONAR DE OMONIME în ediții diferite. Pentru elevi, omonimia este un fenomen înșelător, fiindcă unele cuvinte nu sunt des întâlnite și consultarea unui dicționar este necesară pentru stabilirea corectă a sensului și îmbogățirea vocabularului.

Aida Todi remarca într-un studiu realizat faptul că „majoritatea dicționarelor fie nu oferă deloc, fie numai sporadic și inconștient contexte de utilizare”. Autoarea menționează faptul că lipsa contextelor determină apariția unor greșeli de semantică. O altă problemă identificată de Aida Todi este legată de faptul că „precizarea sensului este uneori defectuoasă, prin termeni similari, prin trimiteri la verbe de tipul „faptul de a...+ infinitiv” și distincția semantică dintre termeni este greu de stabilit”. Contextele oferite pentru stabilirea sensului

sunt în unele dicționare insuficiente, deoarece cuvintele respective nu se folosesc zilnic. Este necesar să se ofere contexte potrivite, fiindcă unii termeni științifici sau neologici nu sunt cunoscuți de toți vorbitorii. Alte insuficiențe ale dicționarelor constatate de Aida Todî sunt: lipsa unor indicații privind flexiunea unor cuvinte, neînregistrarea accentului cuvintelor, absența din dicționare a unor cuvinte care produc des confuzii (emisie, emisiune). „Mai trebuie depășite unele limite și completate unele carențe precum: 1. absența contextelor de utilizare; lipsa acestora duce la greșeli de semantică - se încalcă uneori proprietatea termenilor, întrucât vorbitorul poate cunoaște, teoretic, sensul cuvântului, dar nu îl introduce în contexte adecvate; 2. lipsa unei indicații privind accentuarea și flexiunea unor cuvinte”.

Aida Todî recomandă cadrelor didactice pentru orele de predare a paronimelor un *Dicționar de paronime cu imagini și în rime*, de Stoicescu Passionaria pentru faptul că „este extrem de atractiv prin originalitatea ideilor, ritmul alert și antrenant al versurilor ritmarea și cu rimă”. Aida Todî menționează că versurile oferite de autoare reprezintă definiții și / sau sinonime ale cuvintelor aflate în relație de paronimie: **anghilă - anghină**: „*Anghila-i un țipar destul de mare / care își duce zilele în mare. / Un pește / care se tot foiește // Anghina e când roșu gâtu-l ai / și-abia înghiți pastilele cu ceai. / O umflătură / în fund de gură!*”

„Prin stilul original, ludic, alert amuzant, ca și ilustrațiile care însoțesc versurile se face posibilă asimilarea unor cuvinte mai dificile, cu circulație destul de restrânsă: **haldă - haltă** („*Deșeurile toate-n bloc / pe lângă mină au un loc; / pietriș, steril sub zarea caldă, / dorm părăsite într-o haldă*”// „*O haltă, carevasăzică, / e un popas, o gară mică, unde, după regulament / stau trenurile un moment*”).

Elevii folosesc orice dicționar de sinonime, antonime, omonime și paronime, deși profesorii fac recomandări legate de alegerea unui dicționar. Li se explică elevilor că dicționarul nu se citește ca un roman, ci se consultă. Folosim dicționarul pentru a afla sensul unui cuvânt, al unei expresii frazeologice sau pentru a verifica forma lor corectă. Oricare ar fi motivul pentru care consultă un dicționar, este necesar ca elevii să știe să-l folosească.

Elevii au deprinderea de a căuta sensul cuvintelor în dicționar încă din ciclul primar, dar odată cu trecerea în ciclul gimnazial nu se pierde acest interes, fiindcă atunci când se desfășoară asemenea lecții, elevii percep căutarea cuvintelor ca pe o competiție, dar doar în clasă, deoarece acasă folosesc destul de rar dicționarul din bibliotecă, mai des îl folosesc pe cel on-line.

Diferitele tipuri de dicționare românești, fie că servesc ca instrumente de lucru, fie că oferă informații și îndrumări într-un domeniu sau altul al muncii intelectuale, s-au înscris în cultura noastră ca opere importante, de reală valoare științifică și practică.

Bibliografie selectivă:

1. Todi Aida, *Paronimia. Dificultăți ale defînirii și clasificărilor*. Al Doilea Simpozion Internațional de Lingvistică, București, Institutul de Lingvistică 28-29 nov. 2008, în Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen Ioana Radu, *Lucrările Celui de-al Doilea Simpozion Internațional de Lingvistică București (28-29 nov. 2008)*, Editura Universității din București, 2009
2. Brais Aura, *Dicționar de familii de cuvinte pentru elevi*, Editura Coresi, București, 2002

Prof. Sorina Mangu,

Școala Gimnazială „ Vasile Alecsandri” Nufăru, jud. Tulcea